

پیشگامان پارک

خلاصه مبانی سلامت دهان و دندانپزشکی اجتماعی

تدوین و گردآوری:

دکتر عاطفه علیزاده

فهرست

فصل ۱: مقدمات و اصول دندانپزشکی اجتماعی	۹
فصل ۲: تعاریف سلامت و مدل های آن	۱۴
فصل ۳: اپیدمیولوژی دهان و دندان	۲۴
فصل ۴: جمعیت شناسی	۳۱
فصل ۵: شاخص های ارزیابی سلامت دهان و دندان	۳۸
فصل ۶: اپیدمیولوژی بیماری های دهان در ایران	۵۵
فصل ۷: نیازسنجی در سلامت دهان و دندان	۶۱
فصل ۸: غربالگری	۶۷
فصل ۹: نظام سلامت و بخش دندانپزشکی	۷۴
فصل ۱۰: دندانپزشکی مبتنی بر شواهد	۸۶
فصل ۱۱: ارزیابی نقادانه	۱۰۴
فصل ۱۲: ارتقاء سلامت دهان	۱۱۰
فصل ۱۳: آموزش در ارتقای سلامت	۱۱۷
فصل ۱۴: تغییرات رفتاری در ارتقا سلامت	۱۲۴
فصل ۱۵: عوامل محیطی و ژنتیکی موثر بر سلامت دهان	۱۳۳
فصل ۱۶: مدیریت سلامت و برنامه ریزی ارتقاء سلامت	۱۳۹

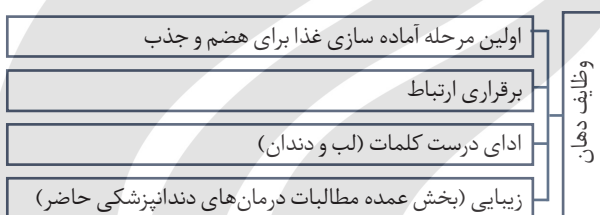
V:F1

S:F1

دکتر عاطفه علیزاده

وظایف دهان

شایع ترین بیماری های دهان و دندان: پوسیدگی، بیماری های پریودنتال

مروری بر تاریخچه سلامت عمومی دهان و دندان در ایران و جهان

نگاه به تاریخ دندان پزشکی پیشگیری نشان می دهد که پیشگیری از بیماری های دهان و دندان با هدف حفظ سلامتی توده های جامعه به ندرت مورد توجه بوده است.

تلاش در جهت درمان مشکلات دندانی	مومیایی ها
برخی درمان ها (کشیدن دندان و یا مرحم گذاشتن بر عفونت های دندانی)	تصاویر و نوشته ها
جویدن انتهای چوب درخت اراک» شبیه مسواک (سابقه ای طولانی داشته و همچنان رایج است)	کشورهای اسلامی

تامین سلامت یک **مشکل جدید** برای **همه** کشورها (اعم از توسعه یافته یا در حال توسعه با منابع شدیداً محدود) است که علت اصلی آن **محدودیت منابع** در مقابل تقاضای بسیار است.

اواسط قرن نوزده میلادی: تشکیل نظام سلامت عمومی (public health)

۱۹۲۰-۱۹۵۰: شناسایی عوامل پوسیدگی زا و اثبات نقش ویتامین ها **(به ویژه C و D)** و تغذیه در سلامت دهان و دندان و فلوراید در پیشگیری از بیماری های دهان و دندان

۱۹۴۵: تحقیقات **فلورایداسیون آب** به عنوان یکی از اقدامات اساسی در زمینه دندانپزشکی اجتماعی

۱۹۵۰: دندانپزشکی اجتماعی (Dental public health) به عنوان یکی از ۹ رشته تخصصی دندانپزشکی از طرف ADA تأیید شد.

۲۰۰۰: **اولین پیام** در زمینه سلامت دهان در آمریکا (گزارش سرجن جنرال آمریکا): «سلامت دهان یکی از اجزا اساسی سلامت عمومی است که باید بیش از پیش و در ارتباطی تنگاتنگ با سلامت عمومی مورد توجه قرار گیرد.»

اوایل قرن بیستم میلادی: تشکیل نظام سلامت عمومی دهان (Dental public health) به عنوان یکی از زیرمجموعه های نظام سلامت عمومی در اروپا و آمریکا

۱۳۷۹: دبیرخانه شورای آموزشی دندانپزشکی و تخصصی درس «دندانپزشکی جامعه نگر» را به واحدهای دوره دکترای عمومی دندانپزشکی افزود.

۱۳۸۴: اولین بار در ایران دوره‌ای مشابه در دانشکده دندانپزشکی شهید بهشتی در همکاری با دانشگاه هلسینکی فنلاند برگزار گردید و پس از آن به عنوان یک رشته مجزا مورد تایید قرار گرفت. این رشته در ایران **نوپاترین** رشته تخصصی محسوب می‌شود. رشته سلامت دهان و دندانپزشکی اجتماعی با توجه به برنامه کشور برای بهبود و ارتقاء سلامت در جامعه و به وجود آوردن **عدالت اجتماعی** (که سلامت یکی از اصول بنیادی آن است) از اهمیت خاصی برخوردار است.

تعریف سلامت عمومی دهان و دندان

دانش و هنر پیشگیری و کنترل بیماری‌های دهان و دندان با هدف ارتقا سلامت دهان و کیفیت زندگی از طریق تلاش‌های سازمان یافته اجتماعی

تفاوت‌های دندانپزشکی بالینی (الگوی درمانی یا خدمت انفرادی) با رویکرد جامعه نگر (الگوی پیشگیری یا خدمت گروهی)

۱- عمده فعالیت‌های انجام شده در حیطه دندانپزشکی، با الگوگیری از رشته پزشکی **صرفاً با رویکرد درمانی** بوده است. این نگرش منجر به درمان بیماران (فقط) **مراجعه کننده** و تمرکز بر **شکایت اصلی بیمار یا تمایل** و درخواست بیمار می‌شود. **افراد فاقد توان مالی و حمایت بیمه‌ای کمتر** از خدمات بهره‌مند خواهند شد.

۲- در بینش دندانپزشکی اجتماعی **هر گروه با ویژگی‌های مشترک** در حکم **یک بیمار** است. در این رویکرد هر گونه اقدامی با **تاکید بر بهداشت و پیشگیری برای همه اقشار جامعه** اعم از افراد **سالم یا بیمار** باید انجام پذیرد.

۳- به تفاوت و شباهت‌های این دو رویکرد در جدول ۱-۱ دقت فرمایید:
دندانپزشکی جامعه‌نگر به ارتقاء سلامت جمعیت (در سطح جامعه) می‌اندیشد و بنابراین این امر با کار کلینیکی که در سطح فرد انجام می‌شود در تضاد است. با این حال مراحل مختلف کار کلینیکی و کار در زمینه دندانپزشکی جامعه‌نگر بسیار مشابه یکدیگر است. حتی مراحل بعد از اجرای برنامه هم مشابه است.

مقایسه مراحل ارائه خدمات انفرادی و اجتماعی	
ارائه خدمت انفرادی در کلینیک	ارائه خدمت گروهی در جامعه
معاینه بیمار	ارزیابی نیاز گروه
تشخیص بیماری	تحلیل داده‌ها
تعیین طرح درمان	طراحی برنامه
کسب رضایت آگاهانه برای انجام	کسب تاییدیه کمیته اخلاق برای اجرای برنامه
ارائه ترکیب مناسبی از مراقبت، معالجه و پیشگیری	اجرای برنامه
پرداخت هزینه توسط بیمار	تامین بودجه کلی توسط دولت (پرداخت سهم بیمار)
ارزیابی خدمات ارائه شده	ارزیابی، نقد و بررسی (برنامه)

ل- Q: از این جدول به شکل معادل هر مرحله در یک رویکرد در رویکرد دیگر چیست؟ و یا تقدم تاخر مراحل سوال شده است.

نامگذاری رشته

اگرچه کلمات Public، community و social در ظاهر معانی یکسانی دارند و در بسیاری از متون به جای یکدیگر برای القای مفهوم اجتماعی و عمومی بکار می‌روند، اما تفاوتی واضح و روشن بین آن‌ها وجود دارد.

آموزش در ارتقای سلامت دهان و دندان

۱۳

فصل

V:F13

S:F13

دکتر عاطفه علیزاده

تعریف آموزش سلامت دهان

انتقال اطلاعات از طریق روش‌های گوناگون (مثل آموزش حرفه‌ای یا انجام تحقیقات) و تشویق به پیشگیری از بیماری‌های دهان و حفظ و مراقبت از سلامت. آموزش سلامت دهان باید از رویکرد سنتی مبتنی بر ارائه اطلاعات صرف فاصله گرفته و به سمت مدل‌های جامعه‌شناسی و روانشناسی با تأکید بر یادگیری و تغییر رفتار حرکت کند.

اهمیت آموزش سلامت دهان

علیرغم شناخت عوامل بیماری‌زا و راه‌های پیشگیری و درمان آنها در حوزه‌ی سلامت دهان، همچنان افراد زیادی درگیر ناراحتی‌های ناشی از بیماری‌ها و مشکلات دهان و دندان هستند، به همین دلیل توجه به امر آموزش در جهت ارتقاء و بهبود مراقبت‌های شخصی (Oral self care) در این زمینه بسیار مهم است. طبق مدل Knowledge Attitude Behavior (KAB)، آموزش سلامت دهان می‌کوشد از طریق آموزش روش‌ها و تکنیک‌هایی، سطح دانش و آگاهی افراد را توسعه دهد و در نتیجه منجر به تغییر رفتار در افراد شود، البته در این فرایند نباید تأثیر عواملی همچون ارزش‌ها، هنجارها و فرهنگ جامعه را فراموش کرد. همچنین تأمین اطلاعات صرف لزوماً منجر به تغییر رفتار نخواهد شد.

نکته:

مدل KAB: آگاهی Knowledge ← تغییر در نگرش Attitude ← تغییر در رفتار Behavior

اهداف آموزش سلامت دهان

اطلاع‌رسانی به افراد

ایجاد انگیزه در افراد

ارائه راهکارهای عملی

ترغیب به استفاده از روش‌های پیشگیری

آگاهی بخشی در زمینه استفاده صحیح از خدمات سلامت

سطوح آموزش سلامت دهان

سطح	مخاطب یا هدف تغییر	روش	مثال
فردی (Intrapersonal, individualistic)	فرد	روش های اصلاح رفتاری مثل KAB	توصیه فردی در مورد ارتباط پلاک و بیماری دهان و دندان
بین فردی (Interpersonal, microsocial)	گروهی از افراد	تعاملات بین فردی ابزار قوی برای ایجاد تغییر رفتار و تقویت در اعضای گروه است.	گروه های حمایت اجتماعی مختلف مثل درمان اعتیاد به مخدر
جامعه (Community, macrosocial)	جامعه	اثرات عوامل اقتصادی، سیاسی یا سایر عوامل موثر بر رفتار جامعه	آموزش در سطوح قانون گذاری و...

رویکردهای مطرح در آموزش سلامت جامعه

رویکرد نظارتی (Regulatory or Legal approach)	حفظ سلامت دهان جامعه با استفاده از اجبار و تصویب قوانین. در رویکرد نظارتی دولت و جامعه هر دو نقش دارند. مثال: تصویب قوانین مرتبط با استعمال دخانیات.
رویکرد خدماتی (Service approach)	- فراهم سازی کلیه خدمات دندان پزشکی و تسهیلات مورد نیاز مردم. - آگاه سازی مردم از وجود خدمات و تشویق به استفاده از آن ها. - اگر بر اساس نیاز احساس شده مردم نباشد با شکست مواجه می شود.
رویکرد آموزشی (Educational approach)	- امروزه بیشترین کاربرد را دارد. - مهم ترین روش برای دستیابی به تغییر در عادات و رفتارهای سلامت و نیز تشخیص نیازهای سلامت است. - شامل: برقراری ارتباط، آموزش، تشویق و تصمیم گیری - نتایج حاصل این رویکرد کند اما پایدار است. - اکثر مشکلات سلامت دهان تنها با رویکرد آموزشی بهبود می یابند. (عادات دهانی نامناسب، مشکلات تغذیه ای و مراقبت از نوزاد و کودک، ....) - به سه طبقه تقسیم می شود: فردی و خانوادگی (individual and family approach) - گروه های کوچک (Small group approach) - رویکرد جمعی (Mass approach)

اصول آموزش سلامت دهان

آموزش سلامت چیزی نیست که از فردی به فرد دیگر داده شود. اصول آموزش سلامت عبارتند از:

ایجاد علاقه (development of interest)	موضوعی که مورد علاقه فرد باشد < توجه بیشتری می کنه پس آموزش سلامت بر اساس مسائل مورد علاقه و نیازهای احساس شده باشد.
مشارکت (Participation)	بهترین روش یادگیری، یادگیری فعال از طریق مشارکت است. علت: ↑ سطح پذیرش افراد. مثال: سمینار، کنفرانس، کارگاه، بحث گروهی و...
از شناخته ها به ناشناخته ها (Known to unknown)	حین آموزش باید از واقعیت های اساسی و اصول شناخته شده مردم شروع کرد و به سمت دانش جدید رفت.